

نقش تربیتی نامگذاری

محمد رضا سنگری

● نام نیکومی تواند انگیزه نیکوکاری و گرایش به سمت الگوهای مطلوب را در فرد ایجاد کند و نامگذاریهای تحقیرآمیز و نکوهیده ممکن است منجر به گرایشهای منفی، انزوا، انتقام و پرخاشگری شود.

نامگذاری پدیده‌ها و موجودات در عالم آفرینش از همان نخستین رابطه‌های انسان با جهان آغاز شده است. احتمالاً این نامگذاریها ابتدا مبتنی بر اصوات و آواهای طبیعی بوده است که امروزه تحت عنوان «واژه‌های شفاف» در مباحث زبان‌شناسی از آنها یاد می‌کنند مانند شُرُشُر (صدای آب)، قورباغه (که هجای اول، صدای حیوان است) و جیرجیرک و زنگ و غیره.

در میان اقوام و ملل گوناگون در طول تاریخ نامها و عنوانها برگرفته از نام پدیده‌ها، اسطوره‌ها و الهه‌ها و سپس چهره‌ها و شخصیت‌های برجسته قبیله و ملت بوده است. در ایران باستان نام ستارگان؛ ناهید یا آناهیتا (زهره)، ماه، خورشید، فصول و ماههای سال مانند بهار، مهر، آذر، و گلها و درختها مانند: سوسن، سرو و گاه به صورت ترکیبی مهرنوش، مهرداد و گلناز و... برای تسمیه به کار می‌رفت. نامهای ترکیبی که زیبایی صوری یا اخلاقی را می‌رساند از ترکیبی از اندام با صفات یا زیباییها ساخته می‌شد مانند منوچهر (کسی که چهره‌اش مانند مینو (بهشت) است) خسرو (خوب رو) و ماهرخ.

در فرهنگ برخی جامعه‌ها نامها بر اساس ویژگی موجودات و گاه متفاوت با جامعه‌های دیگر بوده است. مثلاً حمار (درازگوش) در عرب به لحاظ استقامت و صبوری و در فارسی به لحاظ حماقت مورد استفاده قرار می‌گرفته است، به همین دلیل در یک فرهنگ دارای بار مثبت و در فرهنگ دیگر منفی بوده است. شخصی به نام احمد بن هیثم از امام علی بن موسی الرضا (ع) سوال کرد که چرا اعراب فرزندان را کلب (سگ)، قَهْد (یوز) و تَمَر (پلنگ) و مانند آن نامگذاری می‌کردند؟

حضرت در پاسخ فرمود: عربها مردان رزم و نبرد بودند و این نامها را بر فرزندان خود می‌نهادند تا در صحنه جنگ با صدا زدن آنان دل دشمن را از هراس و ترس لبریز سازند.^۱ نامها، در تکوین شخصیت انسان تأثیری شگرف و انکارناپذیر دارند. نام نیکومی تواند انگیزه نیکوکاری و گرایش به سمت الگوهای مطلوب را در فرد ایجاد کند و نامگذاریهای تحقیرآمیز و نکوهیده ممکن است منجر به گرایشهای منفی، انزوا، انتقام و پرخاشگری شود.

● موضع اسلام در نامگذاری

اسلام به عنوانهای پسندیده و نامهای خجسته و مناسب در

نامگذاریها توصیه فرموده پروردگار، در سوره حجرات از بکارگیری القاب ناپسند نهی فرموده و تائب القاب (نام و عنوان ناپسند دادن) را نتیجه سقوط اخلاقی و تباهی درونی (فسق) می داند.

رسول خدا در برخورد با افراد، نامها و کنیه های جاهلیت را تغییر می دادند؛ عبدالعزی را عبدالعزیز و عبداللات را عبدالله نام نهادند. عمر دختری داشت که «عاصیه» یعنی گناهکار صدایش می زدند رسول خدا (ص) او را «جمیله» نامگذاری فرمودند. امام صادق (ع) می فرماید: «ان رسول الله کان یغیر الاسماء القبیحة فی الرجال و النساء». رسول خدا نام ناشایسته مردان و شهرها را تغییر می دادند.^۲

تأثیر اسم و عنوان در شخصیت افراد به ویژه آنگاه که نامی مورد استهزا و تمسخر قرار می گرفت، همواره از جانب آن بزرگوار گوشزد می شد. آن حضرت همین که شنید، زینب دختر ام سلمه که نامش بزه (نیکوکار) است و دیگران او را تحقیر و تمسخر می کردند که تو با این نام می خواهی ادعای پاکی نمایی، بلافاصله رسول خدا او را «زینب» نام نهادند و از پیامدهای ناگوار این سرزنشها و تحقیرها جلوگیری فرمودند.^۳

در سیره و رفتار پیشوایان نیز همواره سفارش به کاربرد نام و کنیه مناسب شده است. چه بسا پدران و مادرانی که هنگام اظهار محبت به فرزندان نامهایی نامناسب و زشت به فرزندان می دادند، اثم بزرگوار از این کار باز می داشتند و گاه برآشفته از این عمل سفارش به نام نیکومی کردند. روزی در محضر علی بن موسی الرضا (ع) سخن از شعر و شاعران بود، نام یکی از شاعران مطرح شد و یکی از حضار او را به کنیه یاد کرد. حضرت فرمود: نام شاعر را بگو و از ذکر کنیه اش خودداری کن، مگر نشنیده ای که خداوند در قرآن فرموده است: «ولا تتابروا باللقاب» مردم را به لقب بدنام نبرید. «ولعل الرجل یکره هذا». شاید این مرد از این کنیه ناراضی باشد.^۴ حتی نام نهادن و خطاب احترام آمیز یکی از حقوق برادر مؤمن بر

مؤمن مطرح شده است. در مجمع البحرین از معصوم نقل شده است که فرمود: «حق المؤمن علی اخیه ان یرسمه باحب اسمائه» - حق مومن بر برادرش این است که او را به بهترین نامش خطاب کند. و حضرت رضا (ع) می فرماید: «سمه باحسن الاسماء و کتبه باحسن الکنی» - فرزندان را به بهترین نامها و زیباترین کنیه ها نامگذاری کنید. به همین دلیل رسول خدا (ص) فرمود: «کسی که چهار فرزند بیاورد و هیچیک را به اسم من نامگذاری نکند به من جفا کرده است»^۵.

زراره بن اعین که از بهترین صحابی امام باقر (ع) است از آن حضرت نقل کرده است که مردی به ملاقات امام سجاد (ع) آمد که کنیه اش ابومره بود، هنگام اجازه گرفتن برای ورود می گفت به امام بگوئید ابومره درخواست شرفیابی دارد، امام سجاد (ع) به او فرمود: تو را به خدا بر در خانه من خود را ابومره معرفی مکن که ابومره کنیه شیطان است و آن که این کنیه را برای خویش برگزیند، خود را شیطان صفت و آلوده نیت معرفی کرده و در معرض تحقیر و اهانت دیگران قرار داده است. پس نام، بر اثر تکرار و القا در شکل گیری شخصیت و رفتار انسان تأثیر شگرف دارد و چه بسا نام و عنوان بر یک شخص، شهر، ملت، کوچه و خیابان به نوعی همسان سازی و محاکات منجر شود.

● روانشناسی و نام

نام یکی از نمودارهای شخصیت و استقلال فرد است. تحقیقات نشان می دهد که کودکان از حدود ۲ - ۳ سالگی نام خود را تشخیص می دهند و این نشان دهنده توانایی کودک در یافتن جایگاه و تعلق اجتماعی و قرار دادن خود در یک محیط معین است. در این دوران، (۲ - ۳ سالگی) کودک از خود به عنوان یک شخص منفرد و جداگانه سخن می گوید و در استعمال کلمات «من، به من، مرا» راه افراط می بیناید این خود میان بینی Ego centrisم و فردیت یعنی تأیید کردن «من» و کوششی برای جنبه انفرادی دادن به خود است که تنها با مغایر بودن با دیگری ممکن است انجام گیرد. نام، برای بدست آوردن هویت و شخصیت نقش تعیین کننده و

● در کلاس و مدرسه وقتی معلم به حضور و غیاب می بردازد، گاه یک خطای تلفظی، یا نیم لبخندی در بیان نام دانش آموزان اسباب تفریح و تفنن و دستاویزی برای بچه های کنجکاو و بازیگوش و زمینه ساز نزوا و تحقیر یک دانش آموز می شود.

● مع الاسف در نامگذاري‌هاي سال‌هاي اخير دوباره گرايش‌هاي متأثر از غرب گرايي يا گونه‌اي «تجددگرايي»، متداول و رايج شده و نام‌هاي بي ريشه که گاه پدر و مادر به معنای آن نیز واقف نیستند، بکار گرفته می‌شود.

نام‌اندیشیدن کودک به نامش رامي‌توانيم دريايم: در کلاس و مدرسه وقتی معلم به حضور و غياب می‌پردازد، گاه یک خطای تلفظی، یا نیم لبخندی در بیان نام دانش‌آموزان اسباب تفریح و تفنن و دستاویزی برای بچه‌های کنجکاو و بازیگوش و زمینه‌ساز انزوا و تحقیر یک دانش‌آموز می‌شود. اجتناب معلم، مدیر و سایر عناصر مدرسه از تانز القاب و نامگذاري‌هاي نابجا نکته‌ای مهم و اساسی در تربیت است و رعایت همین مسئله اساسی توسط والدین و خانواده‌ها ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است، شاید به همین دلیل باشد که در میان روایات نخستین وظیفه پدر و مادر نام نیکو بر فرزند نهادن معرفی شده است. خوشبختانه غنای فرهنگی اسلام و وجود الگوهای بزرگ و ارزنده زن و مرد در تاریخ اسلام، مجال و میدان فراخی برای انتخاب اسماء حسنی و نام‌هاي نیکو و زیباست.

قاطعی را ایفا می‌کند. نام، یک کودک را از کودکان دیگر مشخص و متمایز می‌سازد و جنس او را نشان می‌دهد. به همین دلیل کودکان چندان میل ندارند نامی داشته باشند که بین دختر و پسر مشترک است. به همین دلیل نام‌هایی همچون نصرت عزت و... که اسامی مشترک هستند می‌توانند مسئله‌ساز باشند. پاسخ کودک به نام خود (اعلام هویت) از نخستین عکس‌العمل‌هایی است که در آزمایش هوش بین سیمون که حدوداً صد سال پیش در سراسر جهان به عنوان الگو بکار رفته - انجام می‌پذیرد.

در تحلیلی که اینیاس میرسون فیلسوف فرانسوی راجع به وظیفه اجتماعی نام به عمل آورده اهمیت آن را در جوامع باستانی نشان داده است. او این نکته را تذکر می‌دهد که در یونان وقتی نام یکی از اجداد کودک به وی داده می‌شد، گویی به حیات نیای اونوعی دوام و استمرار بخشیده می‌شد و یا این که کودک به صورت نیای خودش درمی‌آمد.^۱ در جامعه شرقی به ویژه کشورهای عربی همواره نام فرزند و پدر با هم، هویت شخص را تشکیل می‌دهد و در جامعه سنتی ایرانی عمدتاً نام اجداد بخصوص در میان سادات همواره در حال انتقال به نسل‌های بعدی است. گرچه پس از انقلاب اسلامی گرایش به سمت نامگذاري‌هاي اصیل با بهره‌گیری از الگوهای اعتقادی گسترش یافت اما مع الاسف در نامگذاري‌هاي سال‌هاي اخير دوباره گرايش‌هاي متأثر از غرب گرايي يا گونه‌اي «تجددگرايي» متداول و رايج شده و نام‌هاي بي ريشه که گاه پدر و مادر به معنای آن نیز واقف نیستند، بکار گرفته می‌شود که این خود ترجمان عدول از ارزشها یا واپسگراي‌هاي ارزش‌سوز برخی افراد در جامعه ماست. اگر قول هانری والون روانشناس مشهور را به درستی دریايم که می‌گوید: «کودک به تدریج و خاصه از طریق تمرینات و بازیها موفق به تشخیص شخصیت و هویت خویش می‌شود و خود را از آنچه به او تعلق ندارد فرق می‌گذارد و نام او عمده‌ترین واژه‌ای است که گوشش را می‌نوازد»، تاثیر

● پی‌نوشتها:

- ۱- خزّ عاملی: وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۱۱۶
- ۲- عبدالله بن جعفر حمیری: قرب الاسناد، ص ۴۵
- ۳- محمد بن یعقوب کلینی: اصول کافی، ج ۶، ص ۲۱
- ۴- خزّ عاملی: وسائل الشیعه، جلد ۵، ص ۱۱۵
- ۵- اصول کافی، ج ۶، ص ۱۹
- ۶- اصول کافی، ج ۶، ص ۲۱
- ۷- گرانیو آلفاندري، هلن: رسانه روانشناسی کودک، مقاله حق نام و حق تابعیت (مجله پیام، بهمن ۱۳۵۷)، ص ۲۷
- ۸- همان منبع، ص ۲۹

